

15-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ӘЛЕМ МУЗЫКАСЫНЫҢ ТАРИХЫ. 2-БӨЛІМ

Ғасырлар тоғысындағы Африка
музыкасы

Кітап: Әлем музыкасының тарихы. 2-бөлім
Дәріс: Ғасырлар тоғысындағы Африка музыкасы
Дәріс авторы: Әлия Сабырова

Дәрістің мақсаты: американдық Вандербилт университетінде дәріс беретін этномузыкалогия профессоры Грегори Барстың жұмысына негізделген. «Дәуір тоғысындағы африкалық музыка» - Кембридж жинағында келтірілген зерттеуге сүйене отырып, африкалық музыкаға арналған ғылыми әдебиетке шолу болып табылады. Автор 20-шы ғасырдың аяғымен 21-ші ғасырдың басында қара нәсілділер континенттің музыкасына этномузыкатанушылардың көзқарастарының кең ауқымды болғанын көрсетеді.

Грегори Барс өзінің жұмысына эпиграф ретінде 1920 жылы «Қара континенттің әндері мен ертегілері» жинағында жарияланған африкалық «мбиала» аспабының сипаттамасын алды. «Сыңғырлаған күміс қоңыраулы дыбыстар дірілдеген дискілердің дыбысымен бірге, сыбырлаған қамыс арасындағы тас бетімен зуылдаған бұлақтай естіледі. Бұл табиғат дауысы болып көрінген поэтикалық музыка болды».

Бұдан әрі Грегори Барс, жинақтың авторы Натали Кертис «әлемдік музыка» немесе «этномузыкатану» терминдері ғылыми айналымға енгенге дейін онымен ұзақ уақыт жұмыс істегендігін атап өтті. Жиырма бірінші ғасырда зерттеуші үшін оның сипаттамаларының құндылығы - олар отарлық құрылыстың үстіңгі жағында жасырынған артефПривет, актілер мен идеологияларды ашады. Кертис Африканы оның мәнерлі мәдениеті, ән мен әңгіме арқылы, оңтүстік африкалық екі этникалық топтардың - зулу мен ндау материалдарының көмегімен ұсынады. Бұл материал Вирджиния университетінде оқыған осы халықтардың өкілі екі студенттерінен алынды.

Осыған орай, Кертисің Африка мәдениетіне көзқарасы өте терең емес екенін ескеру керек. XX ғасырдың басында ол сол кездегі батыс музыкадану көзқарасы және «қара континент» мәдениетінің көптеген қырлары арқылы өзінің қызығушылығының нысанына қарап, «қарапайым» деп түсініктеме берді.

Натали Кертисің жинағына рецензияның авторы Уильям Ари көп ұзамай батыс африкалық мәдениеттерге қатысты өзгерістер мен жоғалтуларға алып келген көрегендігіне байланысты өкініш білдірді:

«Көп ұзамай біз білетін және, жақсы көретін - Африка - жоғалады.

Оның ормандары, өзендері мен тайпалары көп құпияға ие болмайды; қарапайым ескі көсем кетеді; еуропалықтар тимеген алғашқы қауым ауылы кетеді; кәрі даугер кетеді; және, мүмкін, ақ адамның адалдығы мен мейірімділігіне деген тамаша сенім жоғалады - мұның бәрі өкінішті!»

Африка елдерінің Сахарадан оңтүстікке қарай музыкасына этномузыкатанушылық көзқарас өзгерістер мен бейімделу мәселелерімен күресті, әсіресе заманауилық ықпалдастықтағы дәстүрлі мәдениеттің рөліне қатысты. 1998 жылы этномузыкатанушы және музыкант Квабен Нкетиямен болған сұхбатта дәстүрлер мен өзгерістер туралы мәселе негізгі болды. Нкетия: «Мен екі салада, дәстүр мен өзгерістер арасында жұмыс істеймін. Бірақ менің санамда мен осы екі категорияны қатар ұстауым керек, өйткені мен дәстүрлі музыка туралы айтатын болсам, онда мен арнайы этно стиль және оған кіретін барлық нәре туралы айтамын».

Нкетия үшін дәстүрлі музыка және африкалық контекстегі заманауи музыка бір-біріне қайшы келмейді. Олар «мәдени саясат пен мәдени даму тұрғысынан үздіксіз үдеріс, ал ескі және жаңа арасындағы алшақтықты жеңу де маңызды өлшем болып табылады» дегенге жиі қосылады.

1928 жылы неміс зерттеушісі және этномузыка жинаушы Эрих Хорнбостель берген африкалық музыканың тар анықтамасы осылай естіледі: «Африкалық музыканы будандастыру әрекеті қызықты тәжірибе болар еді; бірақ тек қана ұлы мамандар оның әртүрлілігін дамыту мен жақсартуда табысқа жете алады... Африкалық музыка - бисіз, африкалық ырғақ - барабандарсыз, африкалық әндер - антифониясыз ақылға симады. Белгілі бір шешімге келіп, африкалық музыканы немесе еуропалық дәстүрді таңдау керек».

Миссионер және этномузыкатанушы Артур Джонс XX ғасырдың басында өзінің зерттеуінің алғашқы басылымын «Африкалық музыка» деп атады. Алайда кейінгі басылымдарда «Солтүстік Родезиядағы және кейбір басқа жерлердегі африкалық музыка» деп өз қызығушылықтың мәнін атап өтті. «Африкалық музыка» жинақтаушы терминін ақтап алу үшін, Джонс және XX ғасырдың ортасындағы басқа да ғалымдар африкалық музыканы зерттеуді оқшаулауға тырысты, бұл африкалық экспрессивті мәдениетті терең зерттеуге және талдауға алып келді.

Шотландтық этномузыкатанушы Персиваль Кирби, 1934 жылы «Оңтүстік Африканың байырғы халықтарының музыкалық аспаптары» атты мақаласында, Натали Кертис жинаған материалға былай түсініктеме береді: «африкалық музыканы зерттеу орнында жүргізілуі тиіс және ... егер студент өзінің ана тілінде музыкалық өнерді нақты түсінгісі келсе, өз ана тіліндегі музыкалық қойылымдарға қатысуы керек».

Клаус Вахсман 1953 жылы Уганда музыкалық аспаптары зерттеуінде материалдық мәдениетті жергілікті зерттеу қажеттілігін көрсетеді. Вахсманның Уганда аспаптарының толық тізімі Кирби айтқан Африка

өнері мен мәдениетінің «шынайы түсінігін» көрсетеді.

Антропология және этномәдениет зерттеушісі Алан Мэрриам сияқты Африка музыкасы туралы сыни ой қалыптасқан кезде, африка музыкасына тарихи негізделген маңызды мәселелер аз болмайды. Мэрриам үшін ритм канондық емес, эмпирикалық болып табылады. Африкалық контексттегі ырғақты бүкіл құрлық түсіну үшін зерттелуі керек: Мэрриам «Африка музыкасы туралы жазулардың көпшілігінде ұрмалы аспаптардың маңыздылығы шектелмегені туралы ашық сұрақ туындайды ... Біз барабандарды ғана ойлауға бейімбіз және Африкалық музыка көбінесе ұрмалы аспаптарды мүлдем пайдаланбайды », - деп жазады.

Неміс ғалымы Эрик Мориц фон Хорнбостель сияқты Африка музыкасының ерте жинаушылары үшін фонографтардың жазбалары еуропалық емес музыкалық дәстүрлерді түсіндіру мен көзқарас үшін жаңашылдық ретінде қызмет етті.

«Зерттеуге арналған материалдарда, фонограммалар тікелей есту арқылы түсірілген ноталық жазба әуендерінен асып түсті», - деп жазды Хорнбостель.

Хорнбостельдің африкалық музыкадағы алғашқы ерте жұмысында белгілі бір эволюциялық үрдістер байқалса да, формасы мен әуендерін талдай отырып, «антифондық полифониялық пішіндердің табиғи дамуына» қатысты мәлімдемесіне қарамастан, еуропалық музыкалық композицияға африкалық үйлесімділікке қарсы тұруға тырысады. Хорнбостель бұл дәстүрді еуропалық діни ағымдардан, халықты танымал етуден, фольклорлық-музыкалық әсерден қорғау үшін музыкалық дәстүрлерді қолдауға, жинауға және құжаттауға шақырады. Бұл «антропологияны құтқару әдісі» деп аталады.

XX ғасырдың соңында ол әлі де өзекті болды. Профессор Симха Аром 1991 жылы «Африкалық полифония және полиритм» зерттеуін жариялады. Онда ол Орталық Африкадағы моральдық және ырғақтық элементтерін толық талдауды қамтамасыз етеді, бұл автордың айтуы бойынша тез жоғалып кететін мәдени дәстүрді сақтап қалуға үлес қосады.

Угандалық Джозеф Кагамбидва 1955 жылы «Нил көзінің музыкасы» атты зерттеуінде Угандадағы белгілі этникалық топтың мысалын қолданып, музыканы (фриздер, әндер, аспаптар мен ырғақтар) егжей-тегжейлі жазып алуға тырысады. Тарихи маңызы бар транскрипция мәтінді филологиялық зерттеуді қамтитын музыкалық талдаулардың тамаша іріктелуімен қатар жүреді. Бір жағынан, Кагамбидваның мәтіні саяси болып табылады: автор Уганда үшін арнайы нәсілдік мұраны сақтайды деп мәлімдейді. Ол сондай-ақ сыртқы мәдениеттердің «ластануынан» көптеген әуендерді сақтап қалады. Хорнбостель фонографиялық жазбаларға негізделген Кагамбидва жергілікті мәдениетте өз тәжірибесін ұсынады.

Дегенмен, осы екі зерттеудің басты еңбегі мынада: олар бірегей табиғат пен Африканың музыкалық дәстүрлерінің беделін танытып, оны тез жоғалтатын деп құжаттайды.

Африка музыкасы кең түсінікте.

Қазіргі шарттардың өзінде, зерттеулер әртүрлі жолдармен Африка музыкасында ненің африкалық, ненің африкалық емес екенің түсіну үшін осы музыкаға назар аударды. Бұл континенттің түпкі музыкалық дәстүріне қосымша араб дәстүрі және азиаттық дәстүрлердің жергілікті аясымен араласуы табылған. Бұрыннан бері Африкалық және исламдық байланыс өзекті; колониализм нәтижесінде евроамерикалық музыкалық әсерін көрсететін және қазіргі жағдайларда дамыған синкреттік музыкалық дәстүрлер бар. Заманауи Африкада пайда болып жатқан музыкалық бағыттар саясаттағы және әлеуметтік өмірдегі өзгерістерге мән береді.

Музыкадағы таза африкалық континентті іздеу жолдары - тек қана этномюзикатанушылардың уайымы емес. Африкандықтардың өздері бұл үдеріске қатысады. Ол ұлттық, аймақтық және панафрикандық ісшараларда байқалады. Мысалы: «Африкалық өнер» атты алғашқы аймақтық фестивалі 1966 жылы Сенегалда өтті және оның ішінде араб әлемінің музыкалық формасы мақсатты түрде шығарылды. Бұл көптеген жаңа ұлттық мемлекеттердің отарлықтан азат болу мерекесі болды. Және де бұдан араб әлемінің кез-келген музыкалық формасын алып тастау керек деген бағдар ұстанды. Бұны африкалық фестивальдерде тек жергілікті дәстүрді ұстану керек деп түсіндірілді. Керісінше 6 жылдан кейін 1972 жылы Алжирде өткен екінші осындай фестиваль, Африка мәдениетінің бүкіл қырларын қамтыды. Фестивальдің тұжырымдамасында олар саясаттық бірлікті көтермелеу үшін қолданатын аспаптар ретінде қарастырылады.

Елеулі пікірсайыстардан кейін 1977 жылы Нигерияда өткен үшінші африкалық фестиваль бүкіл Африка бойынша музыка және би мәдениеттерін панафрикалық шындықтың ажырамас бөлігі ретінде

Кітап: Әлем музыкасының тарихы. 2-бөлім
Дәріс: Ғасырлар тоғысындағы Африка музыкасы
Дәріс авторы: Әлия Сабырова

мойындады. Осылайша, ненің Африкалық ненің Африкалық емес екендігі Африкадағы және басқа да әлемдік диаспорадағы африкандықтар үшін де, африкандық еместер үшін де әрқашан үлкен мәселе болған.

Африкандық емес ғалымдардың әрекеттері «африкалық музыка» атты жұмыстарында жалпылай кең ауқым алған. Клаус Вахсман «Африка музыкасы мен тарихы жайлы эсседе» 1971 жылы музыкаға қатысты материалды және әдеби мәдениетінің әлеуетіне тоқталып, африкаға қатысты тарихи сұрақтарға жауап жазу арқылы өз үлесін қосты.

Алан Мериамның «Африка музыкасының келешегі» атты соңғы жұмысында алдыңғы жұмыстарына нүкте қойып, зерттеулерден де үлкен нәрсе көрсетеді. Өзінің «Ырғақ және уақыт ұғымы» эссесінде ол африкалық музыка мәдениетінің ұстанымын батыс аналитиктерінің соққысынан қорғайды.

Әйгілі музыкалық дәстүрлердің әртүрлі африкалық ерекшеліктердің зерттелуі 1991 жылғы Вольфганг Бендердің «Заманауи африкандық музыка» атты еңбегі танымал музыканың синкреттік табиғатын түсінуіне жол ашқандай, сол сияқты қазіргі мәдениет пен өзара тәуелділік дәстүрлерге де жол ашты.

Герхарда Кубиктің «Африка музыка теориясы» алғашқы басылымы 1994 жылы жарық көрді және 2012 жылы кеңінен 2 томдық басылым болып қайта шықты. Африкандық экспрессивті мәдениеті психологиялық, когнитивті және сенсорлы түсінігіне жататын бұл жұмыс аналитикалық концепцияның бай дереккөзі болып қала береді.

Алайда Григорий Барс Африкадағы музыка мен би орталығында өткен форумдағы активтелген жабдықтар Африканың музыка зерттеуінің жоғары білімділігі соңғы он жылдықтағы ең қызықты және ақпараттандырылған кітап деп атайды. Бұл баспада аты әлемге әйгілі Африканың музыкатанушы ғылымдарын жинағаны жайлы форумда жасаған баршаға мәлім презентациялар мен әңгімелер жалпыланған.

«Этномузыкаведтік көріністе музыка жайлы ой-толғау» эссесінде атақты Африка зерттеушілерінің бірі Квабен Нкетия «тамырлы және отандық мәдениеттен бөлінген» тарихи дихотомиямен күреседі.

Нкетияның басқа жұмысындағы терең көзқарасы «Африкалық музыканың ғылыми танымына тарихи көзқарас» деп аталған. Африка мен Евро-америка елдері жазушыларының зерттеулері бойынша олардың ғылыми жұмыстарына ғана назар аударып қана қоймай, олардың білім беру әдістемесінің дамуына әсер етті.

Африкалық ғылымдағы тенденция мен түрлі тақырыптарды баяндауға қосымша ретінде Нкетия, этномузыкалық ойда африкалық музыка тарихында - евроцентризм және ғылыми құрамдастық сынды сұрақтарды ашады. Арандатушылық мінезбен, этномузыкатануды шақыру арқылы, ол мынадай байламға келеді: африкандық музыкатанудың батыстық өңірге деген әсерінен шығатын идеялар, африкандықтарда тек пікірталас тудырып қана қоймай, африкандық музыкатануда орталықтанған тәсілге ұмтылуды күшейте алатын идеяларды ынталандырады алады».

АФРИКАЛЫҚ МУЗЫКА ҮШІН ҚҰНАРЛЫ ӨРІСТЕР

«Нью-Гроув музыкалық сөздігі» - нің 1980 жылы шыққан басылымына қарағанда, соңғы басылымында африкалық музыканың қамтылуы айтарлықтай кеңейтілген. Тиісті материалдардың қамтылуын көбейту үшін, баспагер, африкалық бейненелердің, елдер мен жанрлардың қазіргі және дәстүрлі африкалық музыкасының толықтай жарияланып, ашылуы үшін, көптеген авторлармен келісімге отырды.

Айта кетер болсақ, жаңа редакцияда Африканың толықтай дерлік географиялық қамтуы жүзеге асырылған. Бұл мүмкіндік алдыңғы баспаларда көрсетілмеген. Жаңа редакцияның кең таралу арқасында, толықтай зерттелмеген дәстүрлердің қажеттілігін библиографиялық материалдар ашады. Деректерді беру технологиялық саласындағы жетістіктерін ескерсек, Гроув Мюзик Онлайн секілді платформасы музыкалық аспаптар мен жанрлық дәстүрді орындауға сілтемелерді оңай бере алды. Музыкалық аспаптардың өзгеше жазбалары жекелеген музыканттарға көрсетілсе, музыканттар өз кезегінде тікелей музыкалық жанрларға қалам тартады. Бұл Гроувты онлайн түрде пайдалануға мүмкіндік беріп, Grove Music Online-дағы этномузыкатанушылық қарастыруды кеңейтті.

2001 жылғы баспаға танымал тарихи және қазіргі африкалық музыканттар қатарының жазбалары енді. Олардың арасында Санни Аде, Альфа Блонди, Бааба Маал, Юссу Н'Дур және басқалары болды. Музыканттардың жазбалары өздеріне дискографиялық ақпарат пен тиісті библиографиялық бастапқы ақпараттарды қосады.

Африка туралы мақалаларда соңғы екі басылым арасындағы 21 жыл ішіндегі маңызды идеологиялық өзгерістерді ашып көрсетуде. Бірінші басылымда батыстық емес музыкалық дәстүрлер тұтынушыларын

Кітап: Әлем музыкасының тарихы. 2-бөлім
Дәріс: Ғасырлар тоғысындағы Африка музыкасы
Дәріс авторы: Әлия Сабырова

қамту қажеттілігімен байланысқан жалпы білім беретін міндет тұрды. Ол «Егерде кәсіби емеске барабаннан естілетін ритм африкалық музыканың ең маңызды ерекшелігі болса, ал африкандық музыканттар бұл пікірді бастыстық артықшылық деп санайды». Жиырма жылдан кейін кең оқырмандар құрылымдары мен негізгі африкалық музыкалық формдардың кең білімді қабылдауынан міндет ауыр болды. Африкалық музыка туралы қызықтырақ ғылымның бірінде, Герхард Кубиктің «Заманауи уақиғалар» атты қорытынды бөлімінде жанды танымал музыка орындауының төмендегені туралы жазады.

АФРИКАЛЫҚ МУЗЫКАНЫ ОҚЫТУ

Африкалық музыка мәдениетінің тарихы туралы білімді африкалық музыканы оқыту үшін жарияланған материалдарды зерделеу арқылы көруге болады. Ең ерте және ең кең тараған оқулықтардың бірі - бұл Тод Титонның «Музыка әлемі» оқулығы, бесінші рет шығарылады.

«Музыка әлемі» бірінші шығарылымы Джеймс Кеттинг жазған Африка туралы тарауды қамтиды, ол тек қана Гана елінің музыкасына арналағн (орталық Уганда Киганда музыкалық стильдерін қысқаша шолу жасалған), бірнеше мәдени контекстерден Африканың кең ұғымын экстраполяциялаған. Көптеген қарым-қатынаста Кеттинг әдісі африкалық музыкалық дыбыстың академиялық орындауға ерте кіруін көрсетті, оның жолы Батыс Африкадан ансамбльдік музыкалық дәстүрлерді, музыканттар мен зиялыларды енгізуге бағытталған. 2009 жылы «Музыка әлемі» атты соңғы басылымында африкалық музыканы оқыту үшін материалдар кеңейтілді. Оған Оңтүстік, Орталық Африка, сондай-ақ Батыс Африкадан кең мысалдар енгізілген.

1998 жылы Рут Стоун редакциясындағы «африкалық музыканың әшекейленген тізбегі» үлкен көлемді анықтамалық, бастапқыда новаторлық болды. Ол ақпараттағы бос орындарды толтырды. Анықтамалықта барлық құрлықта дәстүрлі және танымал саздармен байланысты материалдар ұсынылған. Бұл материалдарда тарихи, геосаяси аймақтарға - Шығыс, Батыс, Орталық, Оңтүстік және солтүстікке топтастырылған африкалық мәдениеттердің жан-жақты шолуы бар.

Анықтамалықтың 2008-ші жылғы екінші басылымы жиырма бірінші ғасырда музыкалық мәдениеттерді зерттеу және түсіну үшін берілген панафрикалық сыни мәселелермен байланысты қосымша материалдарды қамтиды. Мұндай мәселелерге, мысалы, авторлық құқық және ЖҚТБ-ның құрлықта таралуы жатады. Африкалық музыканың кең қолданылатын оқулығы ретінде, Стоун анықтамасы африкалық жағдайда дыбыстың жекеден неғұрлым кең концептуализацияға әдістемелік ығысуын растады.

Африкалық музыкаға деген әртүрлі көзқарастарға шолу жасауды біз келесі дәрісте жалғастырамыз.

Дәріс тақырыбы бойынша қосымша ресурстар:

1. Тан П. (2007) Мастера сабара: Wol of Griot Сенегал ПеркуSSIONистері, Филадельфия, Пенсильвания: Temple University Press
2. Thieme DL (1964) Африкандық музыка: Қысқаша аннотацияланған библиография, Вашингтон, Колумбия округы: Конгресс кітапханасы
3. Titon JT (ed.) (1984) Worlds of Music: Әлем халықтарының музыкасына кіріспе, 1-і басылымы, Нью-Йорк
4. Ширмер Трейси Х., Дж. Кубик и АГН Трейси (1969). Африкандық музыка мен оқулығын кодификациялау жобасы. Ел іші зерттеулеріне практикалық ұсыныстар оқулығы, Roodepoort, Оңтүстік Африка: африкандық музыкасының халықаралық кітапханасы
5. Турино Т. (1997) «Сахараның оңтүстігіндегі елдердің музыкасы», кітапта В. Nettl et al. (ред.), World Music экскурсиялары, 2-е басп, Аппер-Седл-Ривер, Нью-Джерси
6. Тернбулл С. (1968) Орман адамдары, Нью-Йорк
7. Саймон мен Шустер Варлей ДН (1936) Африкалық Native Музыка: Аннотациялы библиография, Лондон:
8. Вахсманн, К. (1953) «Дыбыстық аспаптар», кітапта М. Trowell (ed.), Tribal Crafts of Uganda, Лондон: Оксфорд университетінің баспасы, Африка музыкасы мен тарихының очерктері кітапта е, Эванстон, Иллинойс: Солтүстік-батыс университеттік баспасөз
9. Wachsmann K. және P. Cooke (1980), «Africa», в S. Sadie (ed.), New Music Grove Dictionary of Music and Musicians, vol. 1-й Эдн, Лондон: Macmillan
10. Уоррен Ф., Л. Уоррен и П. Нейлор (1970) Африка музыкасы : Кіріспе, Энглвудтық күз, Нью-Джерси: Прентис-Холл Уотерман, Калифорния (1990) Джуджу: танымал африкандық музыканың әлеуметтік

Кітап: Әлем музыкасының тарихы. 2-бөлім
Дәріс: Ғасырлар тоғысындағы Африка музыкасы
Дәріс авторы: Әлия Сабырова

тарихы мен этнографиясы, Чикаго Университеті, Wendt баспасы, СС (2000) «Солтүстік Африка: Кіріспе», кітапта RM Stone (ed.), The Garland Handbook of African Music, Нью-Йорк